

Engler Ágnes

A szülőket és pedagógusokat segítő családpolitikai intézkedések hatása és igénye

A családoknak nyújtott támogatási formák elsősorban a családi élet kialakítását és működését igyekeznek gördülékennyé tenni, de a különböző beavatkozások révén túlnőnek az otthon falain, hatásaik a családon túl is érvényesülnek (ti. pl. az otthonteremtési támogatások építőiparra gyakorolt pozitív hatása). Ugyanaz igaz olyan intézményekre, amelyek az intézkedések másodlagos élvezőiként nem profitorientáltak, de érdekük, hogy „klienseik” minél erősebb háttérrel rendelkezzenek. Ide tartoznak a köznevelési intézmények. Tanulmányunkban a szülők és a pedagógusok nézőpontjából vizsgáljuk meg a már meglévő családtámogatási intézkedések hatását, illetve továbbiak iránti igényeket. Az elégedettség-vizsgálat és az igényfelmérés ugyanazt az elgondolást szolgálja: azon támogatások feltérképezése a cél, amelyeket közvetlenül a családok kapnak, de erősíteni tudják a gyermekek iskolai eredményességét. Így válnak ezek a támogatások a gyermekek jövőjébe való befektetéssé, az anyagi tőke mellett a kulturális tőkájük garáncijává is, vagy ahogyan Farkas (2013) fogalmaz: az emberi erőforrás korai megerősítését célozzák.

Család és iskola együttműködése

A család bevonódása a gyermek iskoláztatását érintő döntésekbe és az iskolai folyamatokba jelentősen befolyásolja a tanulók iskolai eredményességét, magatartását, beilleszkedését, integráltságát, elégedettségét, továbbhaladását, lemorzsolódási kockázatát. (Kozma 1999, Róbert 2004, Fényes és Pusztai 2004, Pusztai 2005, Parcel et al. 2010, Ceglédi 2012, Szemerszki 2015, Imre 2015, Varga 2015, Nyitrai et al. 2019) Az otthon és az intézmény sikeres kommunikációját a tanulói előmenetel feltételeként jellemzik, hangsúlyozva a családokban rejlő erőforrások kiaknázását és beforgatását a gyermek iskolai életébe, valamint az iskola támogató elérésének szándékát a családok felé. Kimutatható, hogy a nem szorosan az iskolai teljesítményhez kötődő beszélgetések, az otthoni kommunikáció gyakorisága is rendkívül jó hatással van magára az iskolai eredményességre. (Imre 2015) Ezekre a beszélgetésekre leggyakrabban a közös étkezések adnak alkalmat, de ennek lehetősége is – akárcsak a kommunikáció mennyisége, minősége, tárgya – a család anyagi lehetőségeitől és kulturális szokásaitól függ. (Szilágyiné 2011)

Az iskolában történt tanórai és tanórán kívüli eseményekről a szülő a pedagógustól is értesül, így válik egésszé a tanulói beszámoló. Az információk szerzése történhet szervezett formában (szülői értekezlet, fogadó óra, kezdeményezett beszélgetés), vagy spontán módon. Pedagógusként nehéz megtalálni ezekben a közlési formákban az optimális egyensúlyt, sok esetben a hangnemet. Egy szerzőpáros utal rá, a pedagógusok vagy megfelelő információval és módszerekkel látják el a szülőket az otthoni felkészülés területén, vagy egyszerűen biztonságos távolságban tartják őket. (Oostdam és Hooge 2013). Nemzetközi és hazai eredmények azonban mindenképp igazolják, hogy a megfelelő szülői bevonódás iskolai sikereket eredményez a gyermekek életében. (Adams és Christenson 2000, Torgyik 2004, Hughes & Kwok 2007, Bacskai 2015, Ceglédi 2018) A szülői beavatkozás mértékének és sikerének több összetevője van, a szülői ház részéről leginkább a családi háttér körülményei a befolyásoló tényezők. Az iskola és a család közötti konfliktusok legfőbb oka a családok hátrányos helyzete és a szülők tájékozatlansága. (Podráczky – Hegedűs 2012). Epstein

(2001) felismerte, hogy a tanulói sikernek egyik legfontosabb feltétele a szülők minél hatékonyabb bevonása az iskola életébe. Modelljében hat területen vázolja ennek lehetőségeit, ezek közül témánk szempontjából lényeges az előbbiekben is hangsúlyozott kommunikáció és az otthoni tanulás segítése. Az utóbbit olyan gyakorlati oktatásként javasolja, ahol a szülőknek konkrét módszertani segítséget nyújtanak ahhoz, hogy gyermekeik előrehaladását otthoni gyakorlással, a házi feladat ellenőrzésével támogassák.

Hosszan lehetne még sorolni azokat a területeket, amelyek a hatékony kommunikációhoz, az otthoni tanuláshoz hasonlóan segítik a családi és az iskolai nevelés és oktatás együttműködését a gyermek fejlődésének érdekében. Az egyes területekhez kapcsolt tevékenységek egy része érkezik „felülről” irányítottan, és számos jó példa van az alulról, a szülői vagy tanári közösségekből érkező kezdeményezésekre. (Epstein et al. 2011, F. Lassú et al. 2012, Bocsi 2015, Marton 2016, Bodó et al. 2017) Tanulmányunkban az állami intézkedésekre fókuszálunk.

Az olyan támogatások, mint például a családi adó- és járulékkedvezmény, a családi otthonteremtési kedvezmény, az ingyenes tankönyv elsődlegesen a családok boldogulását segítik, de az iskolai részvételre, teljesítményre, beilleszkedésre is

hatással vannak. Ezek mellett több olyan intézkedés is született az elmúlt tíz évben, amelyek fordított irányúak: az iskolákban valósulnak meg és a családokat erősítik. Ezek a tevékenységek ugyanis a tanulók testi-lelki egészségét kívánják támogatni. Ide tartozik például a mindennapos testnevelés, a mintamenza program, a kötelező erkölcs- vagy hittan oktatás. Szintén a családi élet megszervezését és a gyermekek előmenetelét segíti az egész napos iskolarendszer, az iskolákban működő képességfejlesztő és felzárkóztató programok, a tehetséggondozás és egyéb extrakurrikuláris foglalkozások, amelyekre nem szükséges a gyermekeket más helyszínre szállítani.

A továbbiakban két szempontból vizsgáljuk meg a családpolitikai intézkedések hatását. Először a szülők véleményét tekintjük át a családok életére hatást gyakorló olyan intézkedésekkel kapcsolatban, amelyek kapcsolatban állnak a gyermekek iskolai pályafutásával. Ezt követően a pedagógusok meglátását térképezzük fel a gyermekneveléshez nyújtandó családi támogatások szükségességéről, illetve a pedagógiai munkájukhoz igényelt segítségnyújtásról. Mint látni fogjuk, a tanítói kérdőív vonatkozó egységének eredményei túlmutatnak a családpolitikai eszköztár lehetőségein, mivel érintik az oktatást, a képzést és a pedagógusképzést is.

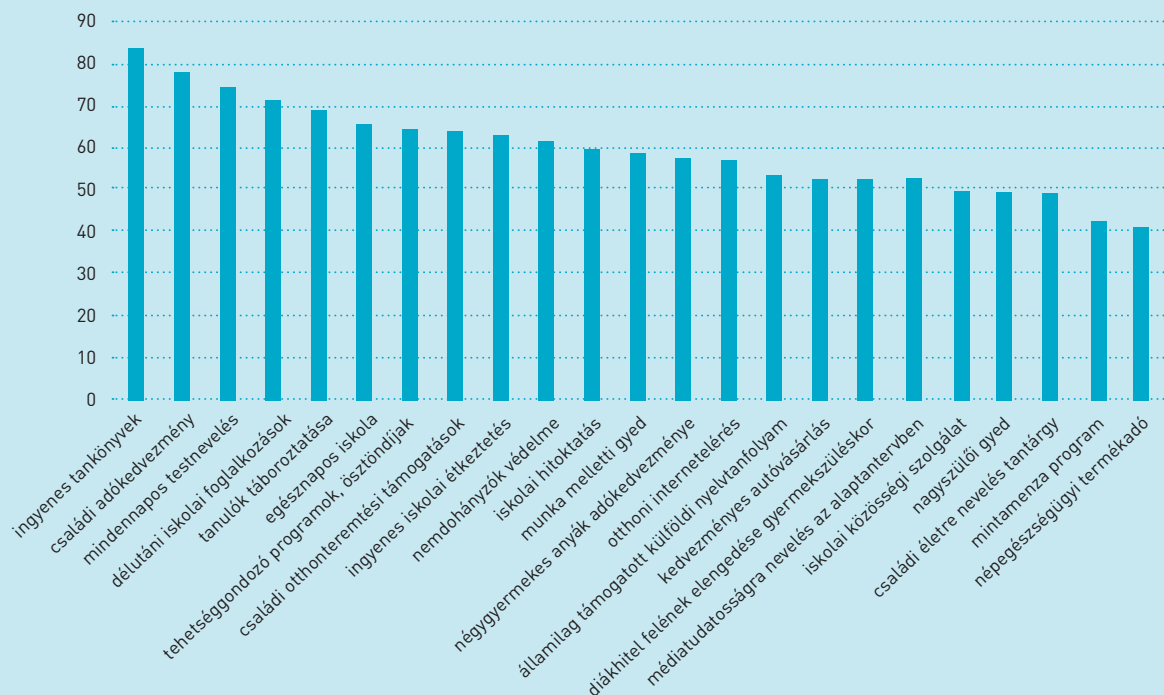
Kutatási eredmények

A szülők véleménye a családok támogatásáról

A családok életére hatást gyakorló intézkedések közül a szülők véleménye szerint leginkább az ingyenes tankönyvek, a családi adókedvezmény, a mindennapos testnevelés, a délutáni iskolai foglalkozások, az egésznapos iskola, a tanulók táboroztatása és az ingyenes iskolai étkezés segítik a gyermeknevelést. A gyermeknevelés szempontjából közepesen fontosnak látják a családi otthonteremtési támogatásokat, a tehetséggondozó programokat, ösztöndíjakat, a nemdohányzók védelmét, az iskolai hitoktatást, az otthoni internetelérést, a munka melletti gyedet.

Valószínűleg a kisebb érintettség miatt kevésbé magasán értékelt a négygyermekes anyák adókedvezménye, a kedvezményes autóvásárlás, az államilag támogatott külföldi nyelvtanfolyam és a diák-

hitel felének elengedése gyermek születésekor. A válaszadó szülők úgy vélik, hogy kevésbé segíti a gyermeknevelést a médiatudatosságra való nevelés megjelenése az alaptantervben, valamint a nagyszülői gyed és a családi életre nevelés tantárgy. A rangsor utolsó három helyén az iskolai közösségi szolgálat, a népegészségügyi termékadó, és a mintamenza program áll. Ha összevetjük az egyes intézkedések értékelését és a válaszhiányok számát (amely a nem választott/nem ismeri az intézkedést változókából adódik), akkor kirajzolódik az egyes intézkedések ismertsége és azok megítélésének összefüggése: jellemzően azokat az intézkedéseket értékelték alacsonyabbra, amit nem ismernek a válaszadók.

1. ábra: A politikai intézkedések gyermeknevelést segítő mértékének megítélése (az intézkedéssel teljesen egyetértők és az egyetértők aránya), százalék. Forrás: KINCS „Értéktérítő gyermeknevelés” kutatás

A különböző státuscsoportokhoz tartozó szülőknek eltérő preferenciáik rajzolódhatnak ki. A nagyvárosi jobbmódú érettségizett szakmunkás-vállalkozók minden intézkedést mintátlag alatt értékelték. A nagyvárosi jómódú diplomás családba tartozó szülők a minta átlagához képest magasabbra értékelik az iskolai hitoktatást, az otthoni internetelést, az államilag támogatott külföldi nyelvtanfolyamokat, családi adókedvezményt. A kisvárosi stabil diplomás csoportba tartozó szülők számos intézkedést az átlagnál fontosabbnak tartottak, így pl. a tehetséggondozó programokat, ösztöndíjakat, a nemdohányzók védelmét, a kedvezményes autósárlást, a négygyermekes anyák adókedvezményét, a diákhitel felének elengedését gyermekszületéskor és a munka melletti gyedet.

A falusi alacsony státusú szülők több ponton az átlagnál alacsonyabbnak értékelték az intézkedéseket, kivéve az ingyenes iskolai étkeztetést, ingyenes tankönyvet, egésznapos iskolát, délutáni iskolai foglalkozásokat, mintamenza programot, családi életre nevelést és a négygyermekes anyák adókedvezményét. A falusi csoportba tartozók viszont szinte minden intézkedést az átlagnál

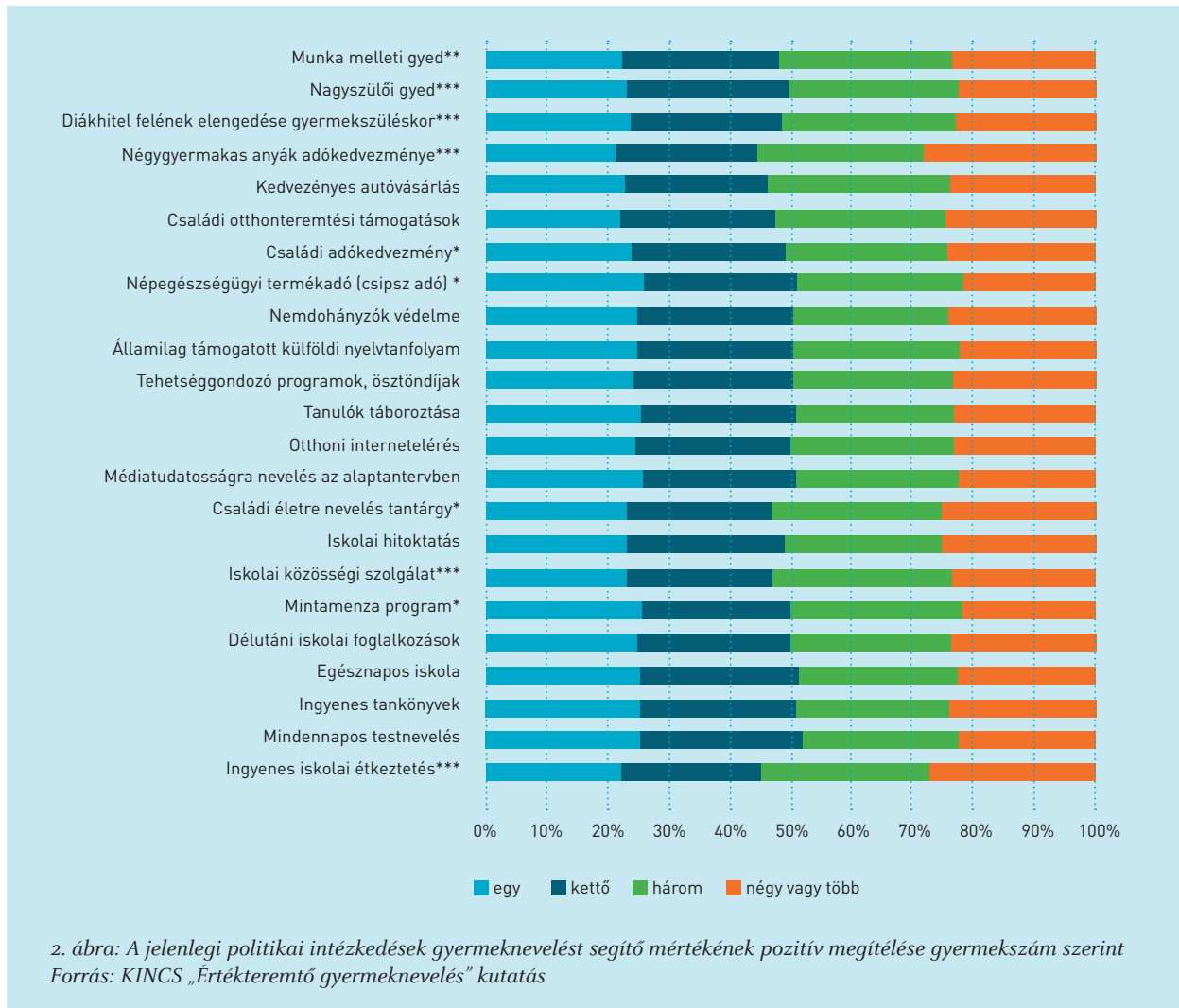
fontosabbnak tartottak, ők gondolják legfontosabbnak a mindennapos testnevelést, az ingyenes tankönyvet, délutáni iskolai foglalkozásokat, a mintamenza programot, az iskolai közösségi szolgálatot, az iskolai hitoktatást, a családi életre nevelés tantárgyat, a médiatudatosságra nevelést és a családi otthonteremtési támogatást. A kisvárosi bizonytalan helyzetű szakmunkás csoportba tartozó szülők is magasabb pontszámmal látták el az intézkedések jelentős részét a többi megkérdezetthez képest, így az ingyenes tankönyvet és a tanulók táboroztatását.

A gyermekszám tíz esetben befolyásolja szignifikánsan a szülők véleményét. (2. ábra) Az ingyenes iskolai étkeztetés elsősorban a nagycsaládok számára jelent nagyobb segítséget. Az egészséges életmódot támogató mintamenza programot és népegészségügyi termékadót leginkább a háromgyermekesek üdvözlik, és legkevésbé a négy- és többgyermekesek. Ennek oka lehet, hogy a két nagycsaládos csoport más-más státuscsoportban erősebb, s az egészséges táplálkozás preferálása a magasabb iskolázottságú szülők körére jellemzőbb.

Az olyan típusú foglalkozásokat, amelyek a tágabb és szűkebb közösségi integrációra készítik fel, és elsősorban altruista szemléletet kívánnak meg, a háromgyermekesek értékelték felül: ilyen az iskolai közösségi szolgálat, a családi életre nevelés tantárgy.

A családi adókedvezményt a válaszadók többsége segítségként ítélte meg, legjobban a háromgyer-

mekesek támogatták. A várákozásnak megfelelően, a négygyermekes anyák adókedvezményét a négy-vagy többgyermekes szülők tartották legfontosabbnak. A diákhitel felének elengedését a gyermek születésekor, a nagyszülői gyedet és a munka melletti gyedet szintén a háromgyermekesek tartották a legnagyobb segítségnek.

A gyermekvállalás, gyermeknevelés támogatására további kezdeményezéseket is többé-kevésbé hasznosnak tartanának a szülők, kivéve a gyermeknevelési képzés lehetőségét a munkanélkülieknek szóló képzéseken. (3. ábra) Véleményük szerint a célt leginkább a különböző foglalkozások, képzések költségeinek átvállalása segítené. Ilyen a tanulói felzárkóztató, képességfejlesztő foglalkozások

költségeinek átvállalása, és az iskolában elérhető, nem önköltséges speciális fejlesztések elindítása. Ugyanakkor a gyermeknevelési képességeket fejlesztő szaktanácsadást, képzést közepesen értékelték. Ilyenek voltak például az óvodások szüleinek szóló gyermeknevelési tréning és játéktanulási gyakorlat, a szakértőkkel megerősített rendhagyó szülői értekezletek, az iskolások szüleinek szóló

gyermeknevelési tréning és játéktanulás, a szülői tanoda, a tanulásban való segítségre való felkészítés vagy a gyermekkel való napi szintű feladatokban segítő mobil applikációk, internetes tartalmak. Fontosnak tartják a saját tanulásuk támogatását, például, ha a gyeden, gyesen lévők tandíjmentessége elérhető volna.

A szülők a fiataloknak, családoknak szóló közösségi terek kialakítását is igényelnék az egyes településeken és azt is, hogy a szülőknek alkalmilag tehermentesítő szolgáltatásokat szervezzenek álla-

mi támogatással. A potenciális intézkedések megítélése nem mutatott szignifikáns összefüggést egyik demográfiai háttérváltozóval sem.

Összességében úgy tűnik, hogy saját idejükből kevésbé tudnak áldozni a gyermeknevelési tájékozottságuk növelésére, inkább a tanórán túli, iskolán kívüli nevelést és tanulást segítő, fejlesztő, s a gyermekkel való foglalkozásban őket tehermentesítő szakemberek bevonását látnák üdvözlendőnek.

3. ábra: A gyermeknevelést segítő potenciális családtámogatások megítélése, átlag négyfokú skálán (1=nem fontos, 4= nagyon fontos) - Forrás: KINCS „Értéktanteremtő gyermeknevelés” kutatás

A pedagógusok véleménye a gyermeknevelés támogatásáról

Kíváncsiak voltunk arra, vajon a családokat jól ismerő tanítók mit gondolnak az előbbi kérdéskör-ről, szerintük milyen támogatások emelnék a családok anyagi, kulturális és társadalmi tőkáját. A kialakult rangsor némileg más képet rajzol elénk. A pedagógusok véleménye szerint a szülők legnagyobb mértékben a tudatos médiahasználatra nevelésben szorulnak külső segítségre. (4. ábra) Összevetve a szülői véleményekkel, egyértelmű, hogy ez a szükséglet nem tudatosul a szülőkben, valószínű, hogy a szülők a saját maguk tehermentesítése érdekében hunynak szemet a gyerekek helytelen médiahasználatára fölött. A második és harmadik helyen gyermeknevelési ismeretekkel, tanácsadással kapcsolatos potenciális támogatási formák szerepelnek, amelyeket szakemberre bíznanak a pedagógusok. A szülői rangsorral összevetve itt is eltérést találunk a szülők és a pedagógusok családban folyó gyermeknevelést támogató lehetőségekről alkotott véleménye között, ugyanis a szülők a nevelői ismereteik és képességük fejlesztését kevésbé igényelték, miközben a pedagógusok ennek nagy szükségét érzik.

A sorrendben fentieket az a két tényező követi, amely az iskolai órákon kívüli, de tanulással összefüggő tevékenységre mutat rá: a korrepetáló, fejlesztő vagy tehetséggondozó foglalkozások igénye és az otthoni tanulásban kívánatos segítségnyújtás (kiemelten a falusi iskolákban). Szintén nagy szükség mutatkozik a szabadidős tevékenységek biztosítására. Ez utóbbiak a szülői igények listáján is a legelső között szerepeltek.

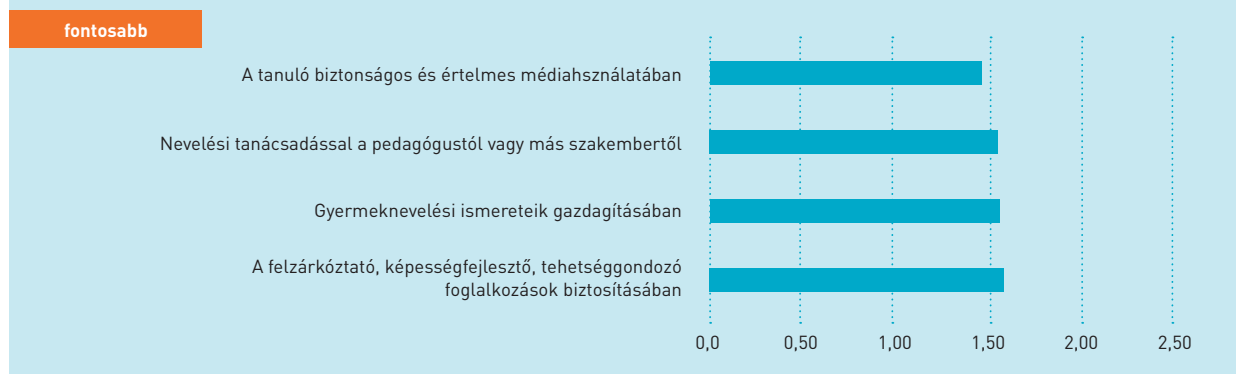
Az élbolyban tehát olyan típusú segítő tényezők sorakoznak, amelyekhez különböző szakemberek

bevonása szükséges, s ezek közül a szülők inkább a feladatok megosztásában igénybe vehető szakembereket preferálják, mint az őket oktató szakértőket. Az olyan támogatási formák, amelyek közvetlen, materiális juttatásokat takarnak, a tanító rangsorban középmezőnyben tűnnek fel, így a neveléshez vagy a foglalkozáshoz szükséges tárgyi hozzájárulás (könyv, hangoskönyv, játék, eszközök), a megélhetéshez szükséges anyagi segítség, valamint az adóalap különböző szempontú csökkentése.

Egyértelműen megfigyelhető, hogy a nevelési feladatokkal összefüggő „direkt” oktatást, önképzést kevésbé látják hatékonynak a megkérdezettek (pl. a gyermekneveléssel kapcsolatos ismeretterjesztő munkák, tanfolyamok, interaktív képzések; nevelési problémákban segítséget nyújtó online tanácsadó szolgálat; a gyermeknevelési képességeket ellenőrző önismereti tesztek). A pedagógusok ebben a tekintetben nagyon pontosan érzékelik a szülők ezirányú terhelhetőségének felső korlátját.

A rangsor végén szereplő tényezők, illetve a mögöttük álló lehetséges problémák a pedagógusok szerint az előzőekhez képest kisebbek ugyan, de átlagértékei szintén a „jó lenne” kategóriába esnek. Úgy tűnik tehát, hogy a „családi élet menedzsentje”, azaz a gyermek fizikai felügyelete (felügyelet biztosítása, elkísérése az iskolába, tanórán kívüli foglalkozásokra) vagy a pénzügyekkel való bánásmód és az időgazdálkodás kevésbé aggasztó terület, mint például a médiahasználat vagy a gyermeknevelés, tanulás és fejlesztés apró munkálatai.

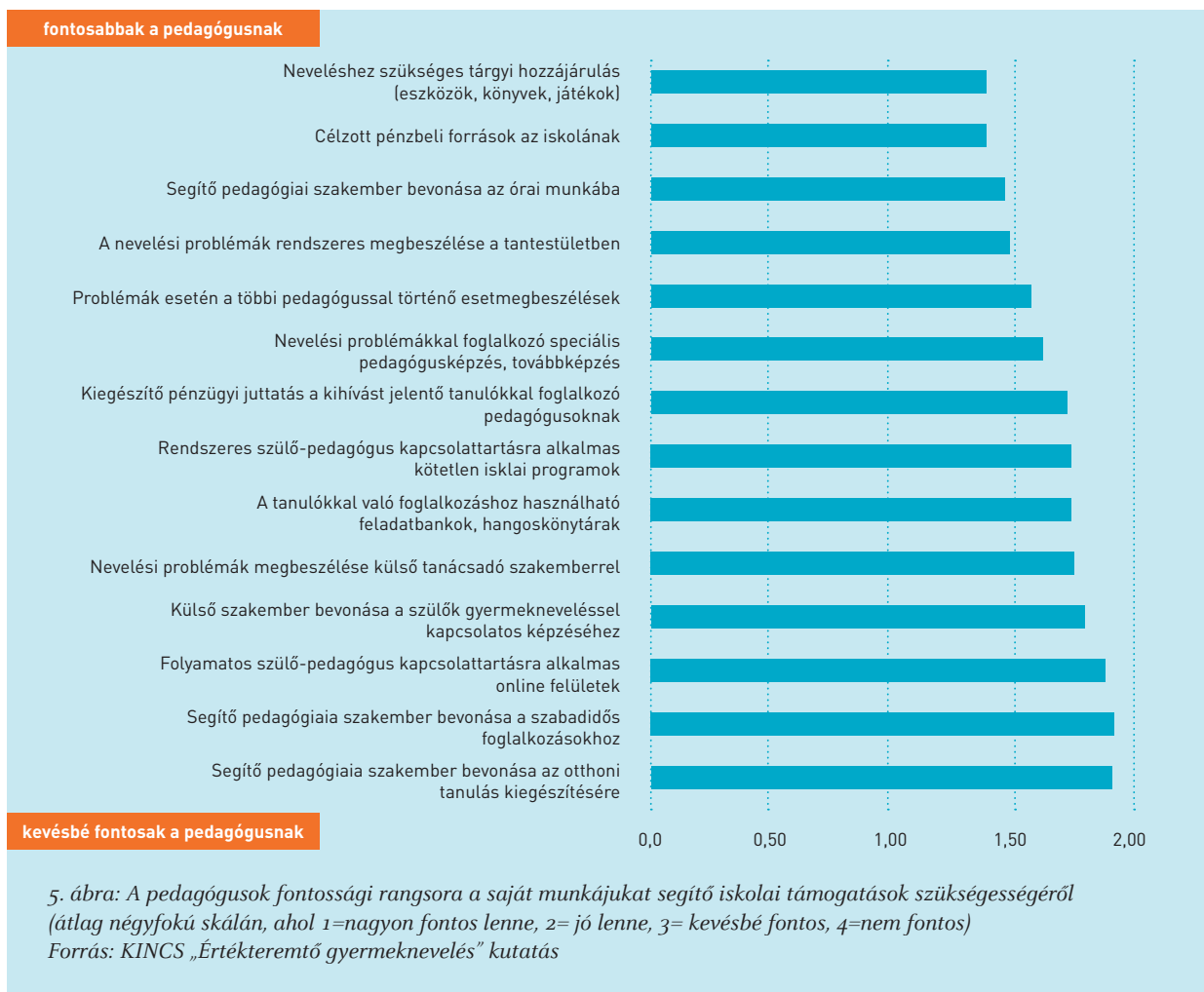
4. ábra: A pedagógusok fontossági rangsora a gyermekneveléséhez nyújtandó családi támogatások szükségességéről (átlag 4 fokú skálán, ahol: 1=nagyon fontos lenne, 2= jó lenne, 3= kevésbé fontos, 4=nem fontos)
Forrás: KINCS „Értékteremtő gyermeknevelés” kutatás

A tanítókat más típusú támogatási lehetőségekről is megkérdeztük, amelyek elsősorban az ő pedagógiai munkájukat patronálják, áttételesen természetesen hozzájárulva a családi tőketípusok emeléséhez. A pedagógusok munkáját segítő további támogatások után kutatva megállapíthat-

juk, hogy a pedagógusok a taneszközök és a megfelelő intézményi finanszírozás után harmadik helyen igényelnék segítő pedagógiai szakember bevonását az órai munkába, vagyis pedagógiai asszisztens biztosítását az iskola oktató-nevelő tevékenységébe (5. ábra).

A pedagógusok saját munkájuk támogatásában a közvetlen tárgyi, anyagi és humánerőforrás segítséget egyaránt fontosnak tartják. A szoros kooperáció, együttműködés, folyamatos kommunikáció igénye is erős, elsősorban a tantestületen belül, másodsorban a szülőkkel. A családi nevelési tevékenységekbe bevonható külső szakember munkáját ők nem éreznék jelentős hozzájárulásnak a munkájukhoz, viszont a tanórai pedagógiai kiegészítő személyzetét kifejezetten igénylik. A nagyobb településen (főváros és megyeszékhely) élő pedagógusok érzik legkevésbé szükségesnek a pedagógus-szülő kapcsolatának erősítését.

Összegzés

A kutatás eredményei alapján egyértelműen megállapítható, hogy mind a családok, mind a pedagógusok igénylik az állami forrásokat és intézkedéseket a családi és az iskolai nevelés elősegí-

Arra a nyitott kérdésre válaszolva, milyen egyéb támogatási formát tartanának kívánatosnak a pedagógiai munka hatékonyságának növelése érdekében, leggyakrabban a segítő szakemberekre vonatkozó igény merült fel (sokan pedagógiai asszisztenssel és fejlesztő pedagógussal szeretnének együtt dolgozni, de pszichológusok, családsegítők munkáját is sokan megnevezték). A következő visszatérő elem az óraszám és/vagy adminisztrációs terhek csökkentésének igénye, valamint a nagyobb társadalmi megbecsülés és a továbbképzés iránti vágy.

téséhez, amelyek megvalósulása a két érintett nevelési szféra kapcsolatát is erősíti. A szülők és pedagógusok összefogása a gyermek nevelésének és oktatásának hatékonysága érdekében egyfajta

kamatként jelenik meg a formális és informális nevelési terepen nyújtott állami támogatási formák hasznosulásában.

A családtámogatási rendszer különböző elemeinek ismertsége leginkább a gyermek életkora szerint változik, nem meglepő módon azokat értékeli magasabbra, amelyekkel érintettség okán már találkoztak vagy rövidesen találkozni fognak. A családi jellemzők szintén befolyásolják a támogatási formák megítélését, így például a három vagy több gyermeket nevelők természetesen magasabbra értékeli a nagycsaládosoknak járó kedvezményeket.

A szülők érzékelik saját hiányosságait, ugyanakkor a gyermeknevelési gyakorlatuk fejlesztésére kevesebb időt fordítanak, vagyis kevésbé igénylik a célzott szülői képzéseket, ismeretterjesztő anyagokat. Támogatnák ugyanakkor az iskolán kívüli nevelést és tanulást segítő, fejlesztő foglalkozásokat, és a gyermekkel való foglalkozásban őket tehermentesítő vagy segítő szakemberek bevonását.

A pedagógusok ezzel ellentétben úgy vélik, a szülőknek szükségük lenne külső szakmai segítségre, de felméri az időbeli korlátokat: a szülői nevelési feladatokat közvetlenül segítő képzéseket kevésbé látják hatékonyaknak, de az otthoni odafigyelést és tudatosságot annál inkább javasolják. Jó példa erre a tudatos médiahasználat, amelyben a szülők saját megítélésük alapján nem szorulnak segítségre, a tanítók viszont ezt javasolják első helyen a szülők megsegítésében. A pedagógusok szerint az otthoni nevelési folyamatokba kevésbé szükséges a külső beavatkozás, azonban a tanórai pedagógiai kiegészítő személyzet jelenlétét kifejezetten igénylik.

Összességében elmondható, hogy a széleskörű családpolitikai támogatások hasznossága egyértelműen kimutatható a családok életében, a materiális és nem materiális segítségnyújtási formák elősegíti a jövő generációjának boldogulását. A különböző támogatási formák továbbgyűrűzése az iskola világába szintén érzékelhető, itt azonban már differenciáltabb ezek megnyilvánulása.

Hivatkozott irodalom

- Adams, Kimberly S. & Christenson, Sandra L. (2000). Trust and the Family–School Relationship Examination of Parent–Teacher Differences in Elementary and Secondary Grades. *Journal of School Psychology* 38(5), 477-497.
- Bacsikai Katinka (2015). *Iskolák a társadalom peremén*. Szeged: Belvedere Meridionale.
- Bocsi Veronika (2015). Különórák és szabadidő az általános iskolákban, In Imre, Anna (szerk.) *Eredményesség és társadalmi beágyazottság*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. 135-156.
- Bodó Márton, Markos Valéria, Mézes József, Sárosi Tünde és Szalóki Mihály (2017). Az Iskolai Közösségi Szolgálat a 9. és 12. évfolyamos diákok véleménye tükrében. *Új Pedagógiai Szemle* 67(9-10), 41-71.
- Ceglédi Tímea (2012). Reziliens életutak, avagy a hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier. *Szociológiai Szemle* 22(2), 85-110.
- Ceglédi Tímea (2018). Ugródeszkán. *Reziliencia és társadalmi egyenlőtlenségek a felsőoktatásban*. Debrecen: CHERD.
- Epstein, Joyce L. (2001). *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools*. Boulder, CO: Westview Press.
- Epstein, Joyce L., Galindo, Claudia L. & Sheldon, Steven B. (2011). Levels of Leadership. Effects of District and School Leaders on the Quality of School Programs of Family and Community Involvement. *University Council for Educational Administration* 47(3), 462-495.
- F. Lassú Zsuzsa, Perlusz Andrea és Marton Eszter (2012). Elvek és gyakorlatok. Példaértékű kezdeményezések Magyarországon a család és intézmény kapcsolatának, a szülők bevonódásának támogatására. In Podráczky Judit (szerk.) *Szövetségben. Tanulmányok a család és az intézményes nevelés kapcsolatáról*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 85-103.
- Farkas Péter (2013). Létezik-e önálló családpolitika? *Kapocs* 12(2), 38-49.
- Fényes Hajnalka & Pusztai Gabriella (2004). Az iskolai kulturális és társadalmi tőke kontextushatásai. *Statisztikai Szemle* 82(6-7), 567-583.
- Hughes, J., & Kwok, O. (2007). Influence of student-teacher and parent-teacher relationships on lower achieving readers' engagement and achievement in the primary grades. *Journal of Educational Psychology* 99(1), 39-51.

- Imre Nóra (2015). *A szülői részvétel formái és hatása a tanulói eredményességre. Horizontok II. A pedagógusképzés reformjának folytatása*. Pécs: Pécsi Tudomány Egyetem.
- Kozma Tamás (1999). *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Lannert Judit & Szekszárdi Júlia (2015). Miért nem érti egymást a szülő és a pedagógus? *Iskolakultúra* 25(1), 15 – 34.
- Marton Eszter (2016). Mit hoztam, mit vinnék? A szülők iskolával kapcsolatos elvárásai In Tóth Péter & Holik Ildikó (szerk.). *Új kutatások a neveléstudományokban 2015. Pedagógusok, tanulók, iskolák – az értékformálás, az értékközvetítés és az értékkeresés világa*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 165-174.
- Nyitrai Erika, Harsányi Szabolcs Gergő, Koltói Lilla, Kovács Dóra,, Kövesdi Andrea, Nagybányai-Nagy Olivér, Simon Gabriella, Smohai Máté, Takács Nándor & Takács Szabolcs (2019). Iskolai teljesítmény és szülői bevonódottság. *Psychologia Hungarica Caroliensis* 7 (2), 7-28.
- Oostdam, Ron & Hooge, Edith (2013). Making the difference with active parenting; forming educational partnerships between parents and schools. *European Journal of Psychology of Education* (28)2, 337-351.
- Parcel, Toby L., Dufur, Mikaela J. & Zito, Rena Cornell (2010). Capital at Home and at school: a review and synthesis. *Journal of Marriage and Family* 72(4), 828-846.
- Podráczky Judit & Hegedűs Judit (2012). Család és intézményes nevelés kapcsolata a hazai kutatásokban. In Podráczky Judit (szerk.) *Szövetségben. Tanulmányok a család és az intézményes nevelés kapcsolatáról*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 71-85.
- Pusztai Gabriella (2005). Társadalmi háttér és iskolai pályafutás. *Educatio* (5)3. 534-553.
- Róbert Péter (2004). Iskolai teljesítmény és társadalmi háttér nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás, Tóth István György & Vukovich György (szerk.) *Társadalmi Riport 2004*. Budapest: TÁRKI. 193-205.
- Torgyik Judit (2004). Hatékony iskola: együttműködő iskola. *Új Pedagógiai Szemle* 54(10), 32-40.
- Szemerszki Mariann (2015). Tanulói eredményesség dimenziói és háttértényezői. In: Uő. (szerk.). *Eredményesség az oktatásban*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. 52-88.
- Szilágyiné Szemkeő Judit (2011). Családi és iskolai nevelés – konfliktusok és lehetséges együttműködés. *Új Pedagógiai Szemle* 61(1-5), 206-218.
- Varga Aranka (2015) (szerk.). *A nevelésszociológia alapjai*. Pécs: PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlislócki Henrik Szakkollégium.